

ասիկայ նորէն հաստատեց, որ ժողովորդեան՝ կամ
 թագաւորութեն մեծ բարիք մը ընօղին կը տրվի,
 ազնւրական ռամիկ չինայլիք, ասոր նշանը երկու
 գլխով արծիւ մըն է, որուն տակը երկնագոյն վա-
 հան կախած է, ու իրեք աստիճան ունի:

Ութերորդը ու իններորդը Ուլի Ժոսու ու Ուս-
 կէ Ժոսու կը սվին, որ կայսերական պաշտօնի մէջ
 շատ տարիներ հաւատարմութեամբ ծառայօղնե-
 րուն կը տրվի:

ԳՎՍԻՍ Ժ:

Կայսերական ու յաղատական պաշտօնները:

1. **Մ**էն խորհուրդներուն ու դատաստան-
 ներուն առաջինը ու գլխաւորը՝ կայսերական ատեա-
 նը (տիւլանն) է, որ բոլոր տէրութեն ներսի ու
 դրսի մեծ բաներուն վրայ որոշում կուտայ: Ըսոր
 խորհուրդներուն մէջը կայսրը անձամբ կը գտնըվի,
 ուրիշ անձինքները՝ տէրութեն չորս մեծ ատեաննե-
 րու գլուխներն են. ասոնց օգնիչ տրված են տէ-
 րութեն տասնըմէկ խորհրդականները, ու անոնց
 իշխանութեն տակը եղած խորհրդականները. իրենց
 խորհրդեան ատենը կայսեր կամքէն կախած է.
 խորհուրդին տեղն ալ պալատին մէջը առաջին գա-
 լիթն է: Ըս ատեանը 1801ին հիմակվան կայսեր
 ատենը դրվեցաւ:

2. Ասկից ետքը կայսեր գաղտնի դիւանն է, որուն պաշտօնը կայսեր հրովարտակները ու որոշած բաները զանազան մեծ դիւաններու խրկել, կայսեր տրված ծանարտակները (արզուհալները) իրենց տեղը խաւրել, կայսեր հետ խօսել ու զօղներուն անուները գրել ու կայսեր խրկել, ու որոնց որ կայսրը իրեն գալու հրաման կուտայ նէ, օրովը ու ժամովը իրենց իմացընելն է: Հասարակօրէն շարաթը երկու անգամ կըլլայ կայսեր հետ խօսել: Կայսրը առտըւանց կանուխ իր պալատին մէջը որոշած գաւիթը կըլլայ, ու հրաման ունեցողները ինչպան կէսօր ծանարտակին ձեռքերնին մէկիկ մէկիկ ներս կըմտնեն. ամէն մէկը իրենց խընդիրքնին բերնով ալ կըյայտնեն, ու ծանարտակնին կուտան. կայսրը ամէնն ալ սիրով կընդունի, եկեղեցականներու ու մեծ մարդիկներու հետ ոտքի վրայ, ու հասարակներու հետ նստած կըխօսի, ծանարտակնին կառնու, թէ որ ըլլալու բան էնէ՝ զատ կըզնէ, թէ որ շուտով պիտի կատարէ նէ՝ ծանարտակը կընշանէ, ու շատ սիրած մարդիկներուն ծանարտակին հետ հրամանի գիր մըն ալ կըզնէ, ու որուն ձեռքէն պիտի անցնի նէ՝ անոր կըխրկէ որ շուտով ընէ, կամ տեղեկութի տայ:

3. Պալատին ու կայսերութեն դիւանը, որուն գլուխը հիմայ Մէթթէրնիխ իշխանն է, ամէն տեղաց դեսպանները, գօնսողները, ու աճէնթէները ինքը կըխրկէ, իրենց հետ կըթղթակցի:

Բոլոր ուրիշ Թագաւորութիւներէն եկած դեսպանները հասարակօրէն իրենց գործքերը ասոր ձեռօքը կը գործեն. կայսեր ու կայսերութե՛ն գաղտնի տու՝ մարներն ալ ասոր ձեռքն են. իր իշխանութե՛ր տակը շատ խորհրդականներ, գրագիրներ ու ուրիշ մարդիկներ ունի:

4. Ըսկէ ետքը կուգայ միաբանեալ Բոյէմիայի, Էւստրիայի, Վալիցիայի, ու լոմպարտեան Սենեալիկի արքունի ղեւանը, որուն գլուխը հիմայ Սաւորավ մականունով մեծ կոմս մըն է. բոլոր կայսերութե՛ն ներքին քաղաքական գործքերը իրեն ձեռքէն կանցնին, ու իր իշխանութե՛ր տակը ամէն մէկ գաւառի վրայ երկու երկու արքունի խորհրդականներ ունի, անոնք ալ իրենց իշխանութե՛ր տակը ուրիշ պաշտօնատէրներ ու գրագիրներ ունին. ու շարաթը երկու անգամ խորհուրդի կը ժողվին:

5. Վրէական յանցանքներուն ու արեան դատերուն վերին դատաստանն ալ, որ վերին Էր֊գարուլէ պաշտօն կըսվի, նոյն Սաւորավ կոմսին կառավարութե՛ն տակն է. 50 մեծ խորհրդական ունի, անոնք ալ իրենցմէ վար շատ պաշտօնատէրներ ունին, բոլոր տէրութե՛ն մէջը ամէն մէկ գաւառներուն ու քաղաքներուն մէջը պատահած մեծ յանցանքները հոն աեղերուն դատաւորները դատելէն ու վճիռը որոշելէն ետքը ասոնց կը խրկեն, որոնք կը քննեն ու ուզիղ կը գտնեն նէ, մեծ պատիժները ու մարդ մեռցունելու վճիռները կայսեր կը խրկեն,

ու կայսեր որոշումը վարի դատաւորներուն կըխըրկեն, որ գործադրութիւր ըլլայ. անոր համար շաբաթը երկու անգամ խորհուրդ ունին, ասանկ բաներու վրայ կըխորհին:

6. Կայսրութե՛ն ելքերուն ու մուտքերուն դիւանը, որուն հիմակւան գլուխը Մատաստ կոմսն է. ասոր ձեռքն են փողերանոցները (Թարապխանաները), մաքսերը ու ամէն տեսակ մուտքերը՝ ու ելքերը:

7. Պատերազմի խորհրդեան ատեանը կամ խորհրդարանը. երբոր կայսրը մէկին դէմ պատերազմ կըբանայ նէ, աս խորհրդարանը զօրքերուն կարգ կըդնէ, բոլոր զինւորներուն զգեստը, կերակուրը, զէնքը ու ուրիշ պէտք եղած բաները կըհոգայ, ինչպէս որ կայսրը կըհրամայէ նէ: Մմանապէս խաղաղութե՛ն ատենն ալ իրենց Թոշակը կըվճարէ, ու ամէն բաներնին կըհոգայ: Ըս խորհրդարանին տակը կիյնան բոլոր կայսերական զօրաց գլուխները կամ մեծերը: Հիմայ բոլոր զօրքը այսպիսի վիճակի մէջ է. 13 ընդհանուր սպարապետ, 41 ձիաւորներու սպարապետ, 109 սպարապետի տեղակալ, 256 տեսակ տեսակ զօրքերու զօրապետներ կան: Իսկ բոլոր զօրքէն կան՝ 80 գունդ ոտանաւոր հասարակ զինւոր, 20 գունդ ուրիշ տեսակ ոտանաւոր կռէնաթիէր (կռնաթիէ) ըսվող զինւոր, 14 գունդ որսորդ զինւոր, որոնք էն առաջ պատերազմը կըսկսին, վերջն ալ ասդին անդին պահվտելով կը-

պատերազմին, ու շատ մեծ քաջութիւններ կրնեն, կայսրը աս զօրքը շատ կըսիրէ ու ինքն ալ անոր գունդերուն մէկին գրված է. 37 գունդ ձիաւոր՝ 5 գունդ պաշար կամ զօրած ուտելիք կրօղ, 5 գունդ ումբաձիգ (թօսիճու), մէկ մեծ գունդ խումպարաճը, ու մէկ գունդ կրակ ձգօղ զինւոր են: Աս վերջինը 18 տարի է՝ որ ժողվեցին, տեսակ մը գնտակ գրտան, որ Ինկիլիզի գնտակ կըսվի, ասիկա երկճուղ (չաթալ) գաւազանի վրայ կը դնեն, ու կրակ կուտան, ու երկու ժամ հետու ուզած տեղերնին կը ձրգեն, որ հօն տեղը սաստիկ կրակ ցանելով կը պտրտի, ու մարելը անկարելի է, ինչ բան որ առջևը կուգայ նէ կայրէ, ծովն ալ կիյնայ նէ մարելիք չունի: Դարձեալ մէկ գունդ երկիր չափօղ, մէկ գունդ անտառ կտրօղ, մէկ գունդ լաղճմ փորօղ, ու երկու գունդ գետի ու ծովի զօրք կան, որ բոլորը մէկ տեղ խաղաղութե՛ն ատենը 300,000, ու պատերազմի ատենը 600,000 հոգի կըլլան:

Աս խորհրդարանին իշխանութե՛ր տակն են նաև բոլոր զինւորական դպրատունները, հիւանդանոցները, բոլոր բանակին քահանայները ու եպիսկոպոսը: Աս խորհրդարանին գլխաւորը հասարակօրէն ընդհանուր սպարապետներուն մէկը կըլլայ, ու խորհրդականները երևելի զօրապետներն են, ու շատ ուրիշ պաշտօնատէրներ ու գրագիրներ ալ ունին:

8. Ուսումներու ու գիտութիւններու խորհրդ-

դարանը, որ ինը խորհրդական ու մէկ գլխաւոր ունի, բոլոր տէրութեան մէջը եղած ուսումնարանները ու դասատուները կրկարգաւորէ, լաւ ուսուցիչներ կը հոգայ, իրենց վրայ հոգ կը տանի, որ պարտքերնին լաւ կատարեն, ու ուսման պէտք եղած գրքերն ալ կը հոգայ:

9. Խաղաղութեան ու հանդարտութեան վերին կառավարութիւնը, ու տպելու գրքերուն սրբազրութեան տեղը, մէկ գլխաւոր ունի, մէկ առաջին խորհրդական, ու շատ ուրիշ խորհրդականներ ու գրագիրներ ունի: Բոլոր ծանրաբարոյ ու ընտիր մարդիկներ են, ու ամէն տեսակ օրէնքներու ու գիտութիւններու տեղեակ են, ամէն քաղաքներուն խաղաղութեան ու հանդարտութեան կառավարութիւնները իրենց ստորակարգած են, անոնք ալ իրենց գաղտուկ լրտեսները ունին, որ բազմութիւն ժողովելու տեղերը կը գտնուին, ինչ անկարգ խօսք կամ գործք կը լայնէ՛ կիմանան, ու տեղն ՚ի տեղը իրենց մեծերուն կիմացընեն, անոնք ալ յանցաւորները շուտով բռնել կուտան, փոքր յանցաւորները կը պատժեն կանցընեն, իսկ մեծ յանցաւորները բանտը կը դընեն, ու վերին կառավարութեան կը գրեն. ու ասանկ ամէն դիէն շփոթութեան ու խռովութեան լուրերը (խապարները), ու խռովարարներուն անունները կու գան հոս կը ծանուցուին, աս կառավարութիւն ալ կայսեր կիմացընէ, որ կայսեր ընդհանուր կառավարութեան շատ օգնութիւն կուտայ: Արովհետեւ անշահ

գրքեր տպելով ալ շատ շփոթութիւններ ու անկարգութիւններ կրնան պատահիլ, անոր համար ամէն տպվելու բաներն ալ իրենց ձեռքէն կանցնի:

10. Ինչպան հիմայ գրած ատեանները, ինչպէս նաև Սաճառի ու Թրանսիլվանիայի Թագաուրութիւններուն ատեանները, անոնք ապէս կայսեր հետ կըխորհին, կըխօսին ու կըթղթակցին: Աննա շատ ուրիշ ատեաններ ու դատաստաններ ալ կան, որոնց ամէն մէկը ասոնց մէյմէկին ստորակարգեալ են, անոնցմէ ալ վարերը կան իրենց ստորակարգած, որոնց ամէն մէկուն վրայ գրելը շատ երկան կերթայ, մինակ երևելիները գրենք:

11. Ստորին Վաստրիայի կառավարութիւնը. որ Բոյէմիայի կայսերական ատեանին իշխանութեը տակն է, ու ինչպէս ան նմանապէս աս ալ մէյմէկ աստուածաբան օրէնք գիտցօղ արքայ մեծ խորհրդական ունի, որ ամէն խորհուրդներու մէջ կըգրտնրվին, ու եկեղեցական բաները իրենց ձեռքէն կանցնին:

12. Ստորին Վաստրիայի ազնրականներուն դատաստանը. եկեղեցականներու ու ազնրականներու դէմ դատ ունեցօղը աս դատաստանը կերթայ կամբաստանէ:

13. Բողոքման դատաստանը. վարի դատաստանի մէջ դատը կ'որսընցընօղ՝ աս տեղը կրնայ բողոքել (չէքվայ ընել). աս ալ վերին դատաստանին տակն է:

14. Վաղաքապետին դատաստանը, որ բողոքման դատաստանին տակն է, երկու է, ու երկուքին ալ գլուխը քաղաքապետն է: Առաջինը առնելիքի տալիքի ու իրաւունքներու դատերը կը դատէ, ու երկրորդը ամէն տեսակ մեծ յանցանքներու վրայ է. օրէնքին կէօրէ յանցաւորներու դէմ բանտ դնելու, ծեծելու, ուրիշ պատիժներու, ու մահուան վճիռ կուտայ. որ ասանկ է. թղթին վերի դին յանցանքը գրած է, անոր վարի դին օրէնքին ան տեսակ յանցանքի վրայ ըրած որոշումը, անոր վարի դին ալ, Աս օրէնքին հրամայածին կէօրէ աս հարցս՝ որ աս յանցանքը ըրած է՝ ասանկ ըլլայ, գրած է: Աս դատաստանին դատաւորները շատ գիտուն, բարեպաշտ ու երկիւղած մարդիկն են. ամէնուն գրասեղանին վրայ Վնի խաչելու թիր կեցած է, յանցաւորները անոր առջև կը քննեն, ու ամէն վճիռները անոր առջև կուտան:

ԳՎՈՒԽ ԺԸ:

Հասարակաց ապահովութեան ու հանգստեան համար եղած հոգեւոր:

1. Վաղքին ճամբաները շատ կարգաւորեալ ու մաքուր են, բոլոր կարծր կրանիդ քարէ շինած են. երկու քովերը բանած քառակուսի քարերով քալօղներուն համար ալ մաքուր շտկած են.